

1. Obiekt 1007/4

SKRZYDŁO WSCHODNIE ZAMKU KSIĄŻĄT POMORSKICH

2. Czas powstania

1551-1577 r., XIX w.,
1961-1965 r.

3. Miejscowość

S Z C Z E C I N

4. Adres **70-540 Szczecin**

ul. Korsarzy 34/Kuśnierska 9

nr działki 7/2

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo **zachodniopomorskie**

gmina **Szczecin**

pow. **SZCZECIN**

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Stettin (do 1945 r.)

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975 r.

województwo **szczecińskie**

powiat **Szczecin**

8. Właściciel i jego adres

**Urząd Marszałkowski
Województwa Zachodniopomorskiego
ul. Korsarzy 34
70-540 Szczecin**

9. Użytkownik i jego adres
p. wkładka nr 4

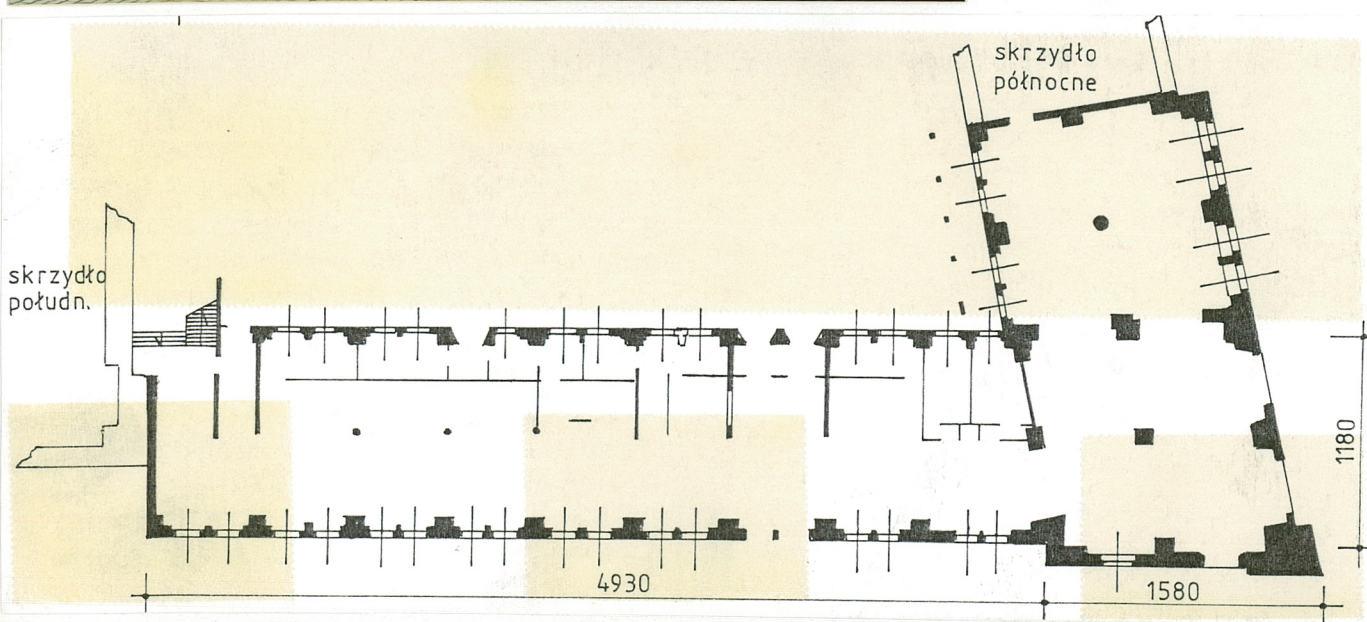
10. Rejestr zabytków

Nr 24

data 22. 04. 1955 r.

1.

W okresie średniowiecznym wschodnia część wzgórza zamkowego zabudowana była obiektami gospodarczymi. W drugiej połowie XVI w. – jeśli wierzyć wysoce nieprecyzyjnemu rysunkowi z 1607 r. (a przedstawiającemu zamek sprzed renesansowej przebudowy) – usytuowane tu były budynek z pomieszczeniami dla trębaczy, kuchnia, piekarnia i browar. Za czasów Barnima XI, po roku 1551, rozpoczęto prace przy budowie skrzydła wschodniego, poprzedzone rzecz jasna zburzeniem zabudowy wcześniejszej częściowo zniszczonej wskutek pożaru. Trójkondygnacyjny obiekt miał dwunawowy układ przesklepionych wnętrz. Prace budowlane kontynuowano w czasach generalnej, renesansowej przebudowy i rozbudowy zamku, w latach 1575-1577, za panowania księcia Jana Fryderyka. Na parterze zbudowanego skrzydła wschodniego funkcjonowały urzędy dworskie. Na drugiej kondygnacji znalazły się sale audiencjonalne i mieszkalne dworzan; wyżej komnaty fraucymeru księżnej. Na poziomie I piętra przebiegał nadwieszony ganek, zapewniający komunikację z salami skrzydeł północnego i południowego i wewnętrzną klatką schodową. W latach 1578-1583 zamek otrzymał instalację wodociągową; prace te nadzorował mistrz Simon Petzke. Przez następne 100 lat forma skrzydła wschodniego nie uległa zmianie. W 1677 r. zamek ucierpiał wskutek oblężenia przez Brandenburczyków. Uszkodzeniom uległy

c.d. wkładka nr 1

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrza, wyposażenie, instalacje)

Sytuacja

Wzgórze zamkowe znajduje się w lewobrzeżnej (zachodniej) części Szczecina, stanowiąc naturalną skarpe nadodrzańską; miejsce to oddalone jest od koryta rzeki o ca 250 m i wyniesione ponad jego poziom na ok. 20 m. W pierwotnym założeniu urbanistycznym wzgórze zamkowe stanowiło część północno-wschodnią, przylegającą do istniejącego tu niegdyś średniowiecznego portu. Teren wokół zamku wygradza współcześnie przebieg ulic: Kuśnierskiej (od południa), Panieńskiej (od wschodu), Rycerskiej (od zachodu); po stronie północnej – w odległości ca 100 m – przebiega Trasa Zamkowa. Skarpa północna i częściowo wschodnia porośnięte są kilkudziesięcioletnimi i młodszymi drzewami liściastymi (kasztanowce, klony) i krzewami; elewacja północna zamku obsadzona jest szpalerem iglaków. Skrzydło wschodnie, wytyczone na osi NNE – SSW wygradza dziedziniec główny od strony wschodniej i częściowo północnej. Od strony południowej obiekt styka się ze skrzydłem południowym, a od zachodniej ze skrzydłem północnym.

Materiał, technika, konstrukcja

Posadowienie obiekt osadzony na kamienno-ceglanych ławach fundamentowych; poziom ich zagłębienia w grunt przekracza 6 m. Materiał budowlany, z którego wykonano fundamenty miał – przynajmniej w części – charakter wtórny i pochodził z rozebranego (w czasie budowy skrzydła) kościoła p. w. św. Ottona i „starego domu” (potwierdziły to wyniki badań archeologicznych). Podmurówka (wys. ca 40 cm), tworząca cokół obiektu murowana z cegły ceramicznej, od strony zachodniej oblicowana płytami paskowca. Po stronie wschodniej cokół (wys. ca 100 cm) wyprawiony jest tynkiem cementowo-wapiennym.

Ściany obwodowe (grubość w przyziemiu korpusu ca 100-110 cm), murowane z cegły ceramicznej na zaprawie wapiennej; wymiary cegły i watek muru nierozpoznane z uwagi na wyprawę tynkarską. Zewnętrzne powierzchnie ścian wyprawione ostro zacieranym tynkiem wapienno-cementowym (krużganek, opaski otworów okiennych i rustyka narożników obiektu tynkiem gładkim), utrzymanym w tonacji jasnopiaskowej (obecnie nieco przybrudzonej). Od strony wnętrza ściany wyprawione gładkimi tynkami wapiennymi, malowanymi na białą farbami wapienno-emulsyjnymi (w pomieszczeniach sanitarnych dolne fragmenty ścian wyłożone glazurą).

Wieżba dachowa wykonana z elementów żelazo-betonowych w trakcie odbudowy obiektu po zniszczeniach spowodowanych działaniami II wojny światowej.

Pokrycie dachu stanowi papa asfaltowa z posypką. W połaciach dachu – poprzecznie rozmieszczone są dwuspadowe świetliki. Odpływ wody opadowej zapewniają rzygacze oraz rury spustowe orynnowania, wykonane z blachy miedzianej.

c.d. wkładka nr 1

<p>14. Kubatura</p> <p>ok. 13 700 m³</p>	<p>15. Powierzchnia zabudowy</p> <p>ok. 920 m²</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>siedziba książęca</p>	<p>17. Użytkowanie obecne</p> <p>siedziba instytucji kulturalnych; lokale gastronomiczne</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie. ich przebieg i dokumentacja (po 1945 r.)</p> <p>Działania Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zmierzające do zabezpieczenia i odbudowy Zamku Książąt Pomorskich nastąpiły już w 1946 r. Prace projektowe, stanowiące podstawę do odbudowy zamku prowadzono w latach 1950-1977; głównym projektantem był Stanisław Latour, a autorami wytycznych konserwatorskich Henryk Dziurla i Zbigniew Radacki (którzy sprawowali zarazem nadzór konserwatorski). Prace archeologiczne na terenie zamku prowadzono w latach 1947-1954 pod kierownictwem T. Wierzchowskiego, a w latach 1967-1976 E. Cnotliwego. Skrzydło wschodnie odbudowano w latach 1961-1965. W 1978 r. oddano część parteru, przeznaczoną dla Teatru Muzycznego.</p> <p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <p>Zamek Książąt Pomorskich wpisany jest do rejestru zabytków woj. zachodniopomorskiego i z mocy prawa podlega ochronie konserwatorskiej. Wszelkie prace remontowo-budowlane winny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Obecny stan techniczny skrzydła południowego określić należy jako ogólnie dobry, nie wykazujący zagrożeń konstrukcyjnych.</p>	

21. Akta archiwalne i źródła ikonograficzne (rodzaj, numer i miejsce przechowywania)

Mapa topograficzna Szczecina (niem. Stettin) z l. 90-tych XIX w. – kserokopia ze zbiorów BDZ w Szczecinie.

23. Uwagi różne

nr. neg. - 68.972 - 70.043

24. Opracował: (imię, nazwisko, data, podpis)

tekst **mgr Cezary Nowakowski – BSiDK Szczecin, 2000 r.**

plany, rysunki **mgr Cezary Nowakowski – BSiDK Szczecin, 2000 r.**

zdjęcia, fotogr. **mgr Waldemar Witek – BSiDK Szczecin, 2000 r.**

miejsce przechowywania negatywów **BDZ w Szczecinie**

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO

22. Bibliografia

H. Bethe, Pommersche Herzogschlösser, Stettin b.r.w.

T. Białecki, Szczecin na starych widokach (XVI-XX w.), Szczecin 1995.

T. Białecki, L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin stary i nowy, Szczecin 1991.

H. Dziurła, Zagadnienia odbudowy Zamku w Szczecinie, „Ochrona Zabytków” nr 4 /27/:1954.

H. Dziurła, Zamnek w Szczecinie, Szczecin 1957 (maszynopis w zb. WO SOZ w Szczecinie).

M. Heinz, Stettin in alter und neuer Zeit, Stettin 1887.

H. Hering, Beiträge zur Topographie Stettins in alter Zeit, „Baltische Studien“ t.Xa: 1844.

Z. Knothe, Zamki Książęce w Szczecinie i Słupsku. Śladami myśli twórczej Wilhelma Zachariasza budowniczego, „Ochrona Zabytków” nr 4 /27/: 1954.

J. Kochanowska, Zamek Książąt Pomorskich w Szczecinie, Szczecin b.r.w.

H. Lemcke, Das Königliche Schloss in Stettin, Stettin 1909.

c. d. wkładka nr 4

25. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

26. Załączniki

5 wkładek szczegółowych

1. Miejscowość	S Z C Z E C I N	4. Obiekt (nazwa jak w karcie)	5. Zawartość wkładki:
2. Gmina	Szczecin	SKRZYDŁO WSCHODNIE ZAMKU KSIĄŻĄT POMORSKICH	tekst, rysunki, fotografie
3. Województwo	zachodniopomorskie		

c.d. rubr. nr 12

dachy, attyki i hełmy wież. W dwa lata później uszkodzenia naprawiono, a zamek przeznaczono na potrzeby wojskowe i rezydencję namiestnika królewskiego. Kolejny remont zrealizowano na początku XVIII w. w związku z przeznaczeniem zamku na siedzibę królowej Katarzyny Leszczyńskiej; zakres prac jest jednak nieznany. Do zniszczeń zamku doszło ponownie w 1713 r., w trakcie oblężenia miasta przez wojska koalicji antyszwedzkiej. Po przejęciu Szczecina przez Prusaków zamek przeznaczono na siedzibę urzędów państwowych, agend armii królewskiej i urzędników, którzy otrzymali tu mieszkania. W 1721 r. przeprowadzono pierwsze prace naprawcze, ograniczone do wymiany stolarki okiennej i drzwiowej, rynien oraz zmiany pokrycia dachu. W 1723 r. w skrzydle wschodnim – po wykonaniu wtórnych podziałów wnętrza – osadzono urzędy Rejencji i Kamery; później (po 1811 r.) również Wyższy Sąd Krajowy. W latach 1817-1818 naprawiono dach tej części zamku, wykonując nowe pokrycie z ceramicznej karpiówki. W latach 1832-1836 zlikwidowano sklepienia wszystkich kondygnacji, a wnętrze rozplanowano w układzie trzytraktowym z korytarzem pośrodku; zmieniono również formę otworów okiennych. W 1841 r. na parterze skrzydła wschodniego zlokalizowano agendy Rejencji Prowincji Pomorskiej, a na piętrze apartament Naczelnego Prezydenta. Pomieszczenia skrzydła wschodniego zelektryfikowano w 1898 r. W 1911 r. większość urzędów wyprowadzono ze skrzydła wschodniego do nowo oddanego gmachu; pozostały tu jedynie pomieszczenia mieszkalne. W latach 1926-1928 dokonano kolejnych podziałów wnętrza oraz założono instalację c. o. W tym też czasie prowadzone były prace nad odnowieniem elewacji. 17 sierpnia 1944 r. zamek uległ znacznym zniszczeniom w trakcie alianckiego nalotu bombowego (poważnie uszkodzone zostały dachy, sklepienia i wyposażenie, a ściany częściowo wypalone).

c. d. rubr. nr 13

Okna – otwory okienne w kształcie stojących prostokątów (stosunek szerokości do wysokości jak ca 1 : 2), przesklepionych od strony wnętrza odcinkowymi nadprożami. Otwory okienne ujęte są profilowanymi opaskami wykonanymi z piaskowca, zwieńczonymi profilowanymi gzymsikami o prostym przebiegu (elewacja zachodnia) lub płaskimi opaskami wyrobionymi w tynku (elewacja wschodnia i północna). W skrzydle wschodnim otwory okienne są zgrupowane po dwa w osiach. Okna – wykonane współcześnie – czteroskrzydłowe, krosnowe, podwójnie szklone, dzielone profilowanymi ślemionami. Skrzydła okienne mają drobny, wielokwaterowy podział szczeblinowy. Stolarka okienna utrzymana jest w naturalnej ciemnobrązowej tonacji drewna.

Drzwi – otwory drzwiowe przeprute są w elewacjach wschodniej i zachodniej (te drugie przesklepione są pełnołukowo i flankowane również pełnołukowymi niszami). Wszystkie zewnętrzne otwory drzwiowe ujęte są płaskimi opaskami. W wyżej opisanych otworach drzwiowych zawieszono są tu dwuskrzydłowe drzwi ramowo-listwowe z naświetlami, zawieszono na zawiasach trzpieniowych. We wnętrzu obiektu jednoskrzydłowe i dwuskrzydłowe, współczesne drzwi płycinowe, zawieszono na zawiasach trzpieniowych; w części

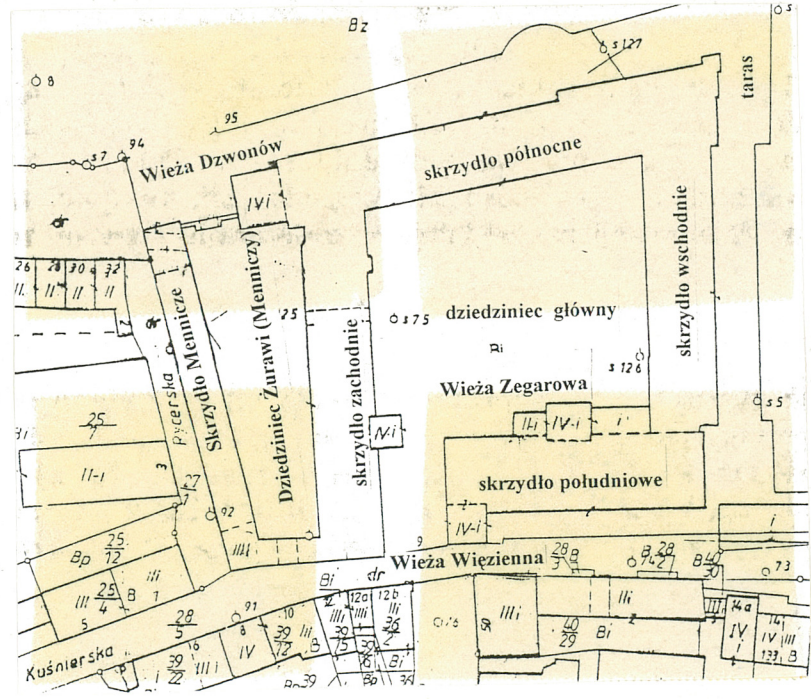
c.d. wkładka nr 2

Wkładkę założył: **mgr Cezary Nowakowski, 2000 r.**

Miejsce przechowywania negatywów: **WO SOZ w Szczecinie**

2.

3.

1. Miejscowość S Z C Z E C I N	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) SKRZYDŁO WSCHODNIE ZAMKU KSIĄŻĄT POMORSKICH	5. Zawartość wkładki: tekst, fotografie, ilustracje
2. Gmina Szczecin		
3. Województwo zachodniopomorskie		

c.d. rubr. nr 13

Podłogi – w pomieszczeniach I kondygnacji (i w reprezentacyjnych pomieszczeniach II kondygnacji) posadzki z łamanych płyt marmurowych lub płytek terakoty; w pozostałych pomieszczeniach parkiety drewniane, a w sanitariatach posadzki z płytek terakoty.
Sklepienia – pomieszczenia północne (restauracja, Sala Anny Jagiellonki) nakryte tynkowanymi, bielonymi, bezżebrowymi sklepieniami krzyżowymi, wspartymi na ośmiobocznych kolumnach z piaskowca. W kawiarni i piwnicy ceramiczne, tynkowane i bielone sklepienia kolebkowe z lunetami (w kawiarni wsparte ceglanymi, nietynkowanymi filarami). Pozostałe pomieszczenia przykryte płaskimi, tynkowanymi i bielonymi stropami monolitycznymi (Ackermanna).

Schody monolityczne, trzybiegowe ze spocznikami międzypiętrowymi, zaopatrzone w drewniane, profilowane poręcze. Stopnie wyłożone płytami marmurowymi. Zejście do kawiarni po zabiegowych schodach ceglanych.

R z u t

Skrzydło wschodnie założone jest na planie zbliżonym do litery L, zwróconej podstawą w kierunku północnym; krótsza i dłuższa część budynku łączą się ze sobą pod kątem ostrym. Rozpiętość części wschodniej obiektu wynosi 4930 cm, a szerokość 1180 cm; rozpiętość części północnej (nieznacznie trapezowatej w obrysie) 2640 cm, szerokość 1370 cm. Połączenie części wschodniej i północnej ma po stronie północno-wschodniej charakter uskokowy (część północna wysunięta jest dalej na ca 120 cm w kierunku wschodnim). Do wnętrza obiektu prowadzą trzy wejścia w elewacji zachodniej (dwa północne, rozglifione mają charakter zdwojonego portalu flankowanego pełnołukowymi niszami) i zdwojone, prostokątne w elewacji wschodniej. Bezpośrednie wejścia (prostokątne, ujęte opaskami) komunikują ponadto wnętrze restauracji z tarasem przyzamkowym. W elewacji zachodniej, bezpośrednio przy łączniku skrzydła południowego, przeprute jest bezpośrednie wejście do piwnicy.

B r y ł a

Opisywane skrzydło zamku składa się z dwóch prostopadłościennych części, stykających się pod kątem ostrym, nakrytych silnie spłaszczonymi dachami dwuspadowymi, przesłoniętymi wolutowo-sterczyńskimi attykami. Wysokość całkowita obiektu ok. 1450 cm. Budynek ma podział trójkondygnacyjny; pomieszczenia użytkowe wydzielone są również w obrębie poddasza. Obiekt jest podpiwniczony (po stronie północnej piwnice w dwóch poziomach). Ściana północna obiektu wsparta jest – w narożniku północno-wschodnim i przy połączeniu ze skrzydłem północnym – wsparta jest przyporami (pierwsza z przypór sięga połowy wysokości otworów okiennych II kondygnacji, druga nadokienników III kondygnacji).

c.d. wkładka nr 3

Wkładkę założył: **mgr Cezary Nowakowski, 2000 r.**

Miejsce przechowywania negatywów: **WO SOZ w Szczecinie**

Wzór ODZ

4.

5.

1. Miejscowość S Z C Z E C I N	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) SKRZYDŁO WSCHODNIE ZAMKU KSIĄŻĄT POMORSKICH	5. Zawartość wkładki: tekst, spis fotografii, fotografie, ilustracje
2. Gmina Szczecin		
3. Województwo zachodniopomorskie		

c.d. rubr. nr 13**E l e w a c j e**

Podziały elewacji skrzydła wschodniego – odbudowanego w formach renesansowych oparte są w układzie wertykalnym na: osiach zdwojonych przepruć okiennych i drzwiowych, podkreślonych profilowanymi lub płaskimi opaskami (elewacja wschodnia 11-osiowa, elewacja zachodnia 9-osiowa, elewacja północna 4-osiowa), rytmie podłuczy nadwieszzonego ganku, skomunikowanego z krużgankiem skrzydła północnego i ukształtowaniu bryły. W układzie horyzontalnym podziały tworzą: 1/ cokół (wyłożony po stronie zachodniej płytami piaskowca), 2/ podokienniki i nadproża otworów okiennych rozmieszczonych w trzech kondygnacjach, 3/ profilowane gzymsy wieńczące mury obwodowe i attyki, 4/ krawędź pełnej balustrady ganku, 5/ ciąg niewielkich, kolistych, ujętych płaskimi opaskami, otworów okiennych ścianki kolankowej doświetlających pomieszczenia poddasza, 6/ attyka o wolutowo-sterczynowym grzebieniu. Narożniki elewacji wschodniej i północnej opięte są rustyką. Kolorystyka elewacji – patrz opis ścian. W elewacji zachodniej, pomiędzy oknami II kondygnacji umieszczona jest polichromowana, wapienna płyta erekcyjna skrzydła południowego, fundacji Barnima XI z 1538 r.

Wnętrze obiektu otrzymało w trakcie powojennej odbudowy nowe rozplanowanie, wynikające z obecnych funkcji; jedynie po stronie północnej sale restauracji (I kondygnacja) i Anny Jagiellonki (na II kondygnacji) zachowały swój dawny charakter. Na I kondygnacji po bokach westybulu znajdują się halle Opery i Operetki i restauracji; na wyższych kondygnacjach ulokowane są pomieszczenia biurowe w układzie dwutraktowym, rozdzielone korytarzami, wytyczonymi w osi długiej obiektu.

Instalacje: elektryczna, wodno-kanalizacyjna, gazowa, c. o., telefoniczno-faxowa, odgromowa, wentylacyjna.

Spis fotografii:

1. Elewacja zachodnia
2. Elewacja zachodnia
3. Elewacja północna
4. Północno-wschodni narożnik zamku
5. Elewacja wschodnia
6. Tablica fundacyjna skrzydła południowego z 1538 r. umieszczona w elewacji zachodniej skrzydła wschodniego
7. Fragment wnętrza restauracji

c. d. wkładka nr 4

Wkładkę założył: **mgr Cezary Nowakowski , 2000 r.**

Miejsce przechowywania negatywów: **WO SOZ w Szczecinie**

6.

7.

1. Miejscowość S Z C Z E C I N	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) SKRZYDŁO WSCHODNIE ZAMKU KSIĄŻĄT POMORSKICH	5. Zawartość wkładki: spis fotografii, fotografie
2. Gmina Szczecin		
3. Województwo zachodniopomorskie		

c.d. rubr. nr 13

8. Fragment wnętrza kawiarni

9. Fragment wnętrza piwnicy pod kawiarnia

Spis ilustracji:

1. Widok zamku wg ryciny M. Meriana z 1653 r.

2. Widok głównego dziedzińca zamku od południa (po prawej skrzydło wschodnie) wg rysunku J.J. Zeunera z 1673 r.

c. d. rubr. nr 9 – użytkownikami obiektu są: 1/ Opera i Operetka, 2/ Wojewódzki Dom Kultury, 3/ Restauracja i kawiarnia „Zamkowa”**c. d. rubr. nr 22:**

Z. Radacki, Uzupełnienie dokumentacji historycznej zamku w Szczecinie oprac. przez mgr H. Dziurlę, Szczecin 1967 (maszynopis w zb. WO SOZ w Szczecinie)

C. Rittershausen, Wilhelm Zacharias, fürstlicher Baumeister in Stettin, „Monatsblätter“ nr 49:1935.

Fr. Thiede, Chronik der Stadt Stettin, Stettin 1849.

M. Wehrmann, Geschichte der Stadt Stettin, Stettin 1911.

Zamek Książęcy w Szczecinie (pr. zbiorowa), Szczecin 1992.

Wkładkę założył: **mgr Cezary Nowakowski , 2000 r.**Miejsce przechowywania negatywów: **WO SOZ w Szczecinie**

8.

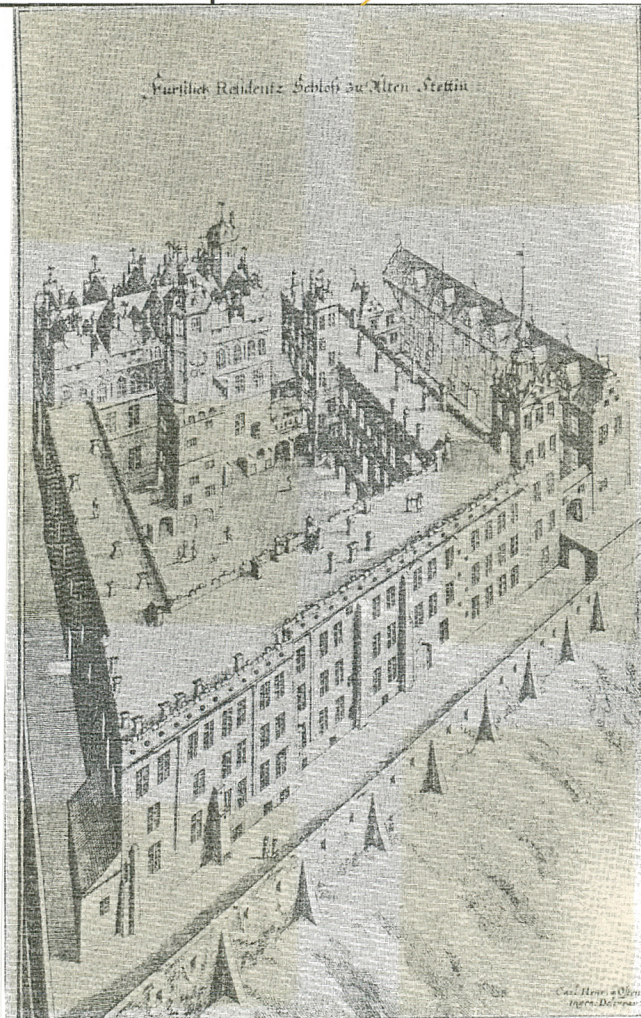
9.

1. Miejscowość **SZCZECIN**2. Gmina **Szczecin**3. Województwo **zachodniopomorskie**

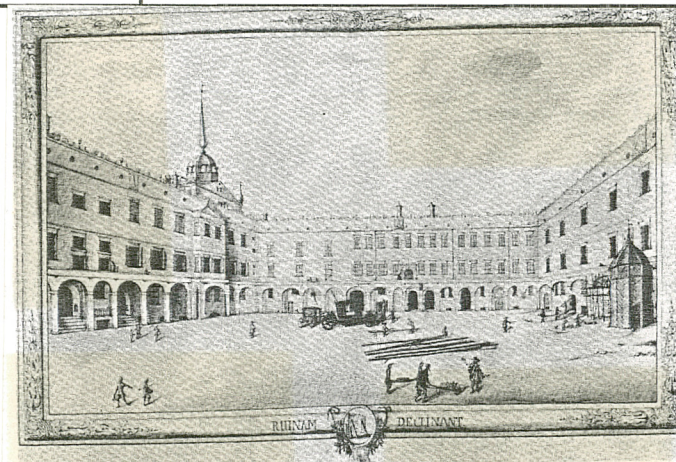
4. Obiekt (nazwa jak w karcie)

**SKRZYDŁO WSCHODNIE
ZAMKU KSIĄŻĄT POMORSKICH**

5. Zawartość wkładki:

fotografie, ilustracje

1653r.

8. Dziedziniec główny zamku, widok od strony południowej. Okres szwedzki. Rysunek J.J. Zeunera z 1673 r.

Wkładkę założył: **mgr Cezary Nowakowski , 2000 r.**Miejsce przechowywania negatywów: **WO SOZ w Szczecinie**

Wzór ODZ

krypta książęca

piwnica - sala wystawowa